

УДК 272-722.52(497.6)"1959/1989"
272-722:929 Пихлер А.

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2026.1.oze.195-228>

Оригинални научни рад/Original scientific paper

Примљен/Received: 12. 12. 2025.

Прихваћен/Accepted: 14. 4. 2026.

Никола ОЖЕГОВИЋ

Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци

nikola.ozegovic@ff.unibl.org

ORCID: 0009-0006-6129-3873

Бањалучка бискупија за вријеме бискупа Алфреда Пихлера (1959–1989)

АПСТРАКТ: У раду се разматрају сви аспекти живота и дјеловања Бањалучке бискупије током тродеценијског управљања бискупа Алфреда Пихлера, по много чему особеног бискупа у југословенским оквирима. У српској историографији и широј јавности бискуп Пихлер је познат по својој *Божјињој честиици* из 1963, у којој је тражио опроштај од „православне браће” за злочине у Независној Држави Хрватској, али до сада није било покушаја да се његова личност и живот Бискупије којом је управљао свеобухватније освијетле. У том циљу су коришћени нови извори и литература који омогућавају потпунији увид у бискупове ставове, црквени живот римокатолика, екуменску дјелатност, однос Партије и државних органа према Римокатоличкој цркви, међувјерске и међунационалне односе на простору Босанске Крајине у посљедње три деценије југословенске државе.

КЉУЧНЕ РЕЈЕЧИ: Бањалучка бискупија, Бањалука, Римокатоличка црква, бискуп Алфред Пихлер, *Божјиња честиика*, екуменизам, Савез комуниста Југославије, „клеронационализам”, међувјерски и међунационални односи.

Увод

Простор Босне и Херцеговине је аустроугарском окупацијом 1878. постао дио римокатоличког свијета, што се повољно одразило на положај Римокатоличке цркве (РКЦ) унутар ових провинција велике Монархије. Аустроугарска је била врло заинтересована за јачање РКЦ у новим провинцијама, истуреним према православљу и у додиру са исламом, те је 8. јуна 1881. закључила уговор са Светом Столицом о увођењу редовне хијерархије у БиХ.¹ На основу тог уговора, папа Лав XIII је, булом *Ex hac augusta* од 5. јула 1881, основао Врхбосанску надбискупију са сједиштем у Сарајеву, Бањалучку бискупију и Мостарску бискупију.² О томе колико је аустроугарска Земаљска влада БиХ фаворизовала РКЦ у односу на све друге конфесије, свједочи податак да је од свих средстава издвојених за вјерске потребе 1883. тој цркви додијељено нешто више од половине. Од буџетских средстава за вјерске потребе у периоду 1878–1900, РКЦ је добила 36,8%. Према попису из 1879, у БиХ је било 18,08% римокатолика.³ У периоду 1879–1910. број римокатолика у Бањалуци се, усљед досељавања из земаља Монархије, повећао за 291%.⁴

-
- 1 Tomislav Kraljačić, *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini 1882–1903* (Banja Luka – Srpsko Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, 2000), 309.
 - 2 Franjo Marić i Anto Orlovac, *Banjolučka biskupija u riječi i slici od 1881. do 2006. Povodom 125. obljetnice utemeljenja Biskupije* (Banja Luka: Biskupski ordinarijat Banja Luka, 2006), 59. У овој монографији поводом јубилеја Бискупије педантно се документује страдање римокатолика у задатом временском и просторном оквиру док се геноцид над Србима у НДХ и улога Римокатоличке цркве у томе не спомињу, Република Српска се назива „такозваном” и сл.
 - 3 Kraljačić, *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini*, 14, 313.
 - 4 Jelena Božić, „Društveno-ekonomski aspekti izgradnje u Banjoj Luci u austrougarskom periodu”, у *Privreaga Bosanske Крајине 1878–1941. Зборник радова*, уредник Владан Вуклиш (Бањалука: Архив Републике Српске, Удружење архивских радника Републике Српске, 2018), 99. Златко Пувачић, бањалучки адвокат, у својим врло занимљивим и садржајним мемоарима је записао: „Хрватско име, као појам националне припадности, код католика у турско доба било је готово непознато.” Умјесто тога, међусобно а и од других су називани „католицима”, „кришћанима” и „латинима”. Национална свијест за вријеме турске владавине била је развијена једино код православних Срба док је хрватски национализам почео да продира тек „под аустријском ером”. За римокатолике је уобичајен назив био „Шокац”, Златко Пувачић, *Сјара Бања Лука* (Београд: Академија нова, 2001), 33–34.

Након атентата у Сарајеву и објаве рата Србији, бањалучки бискуп Јосип (Јозо) Гарић (1913–1946) подстицао је прикупљање добровољаца путем посланице свештенству своје дијецезе. Римокатоличко и муслиманско становништво прихватило је аустроугарску мобилизацију, а међу добровољцима је било 2066 римокатолика, 1596 муслимана и десет Јевреја, док Срба није било.⁵ О односу поменутог бањалучког бискупа према Краљевини СХС/Југославији свједоче ријечи самог краља Александра Карађорђевића, који га је, заједно са надбискупом врхбосанским Иваном Шарићем, назвао „познатим непријатељима наше данашње државе”, сматрајући да је њихове ставове дијелио највећи дио римокатоличког свештенства.⁶ Бискуп Гарић је током Другог свјетског рата у потпуности подржавао Независну Државу Хрватску и њену политику.⁷ Према подацима Савезне комисије за верска питања, због „непријатељске делатности” у периоду 1945–1955. у БиХ вођени су судски процеси против 319 свештеника и вјерских службеника, од чега је римокатоличких било 154. Интензитет репресије се смањивао од 1950, усљед поправљања односа Југославије са Западом као и жеље да се прекине са стаљинистичком теоријом и праксом.⁸

Биографија бискупа Пихлера

У таквим околностима и са таквим историјским наслијеђем, на чело Бањалучке бискупије 1959. ступио је бискуп Алфред Пихлер, по много

-
- 5 Ђорђе Микић, *Бања Лука на Крајини хвала* (Бања Лука: Општина Бања Лука, Институт за историју, 1995), 394–396.
 - 6 Светислав Тиса Милосављевић, *Мемоари. Бановање*, приредили Небојша Радмановић, Верица М. Стошић, Зоран С. Мачкић (Бања Лука: Удружење архивских радника Републике Српске, 2005), 54.
 - 7 Виктор Новак, *Magnum Crimen II* (Београд: Catena mundi, 2015), 204–220, 628–640; Горан Латинковић и Никола Ожеговић, *Хрвајски злочин над Србима у руднику Раковац и селима Дракулић, Шарјовац и Мошике код Бање Луке 7. фебруара 1942* (Бања Лука: Србско сабрање „Баштионик”, 2022), 19, 61.
 - 8 Denis Bećirović, „Represija prema svećenicima Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1955. godine”, *Prilozi*, 39/2010, 97–98; Ivan Lučić, „Progon Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini u vrijeme komunističke vlasti (1945–1990.)”, *Croatica Christiana periodica*, 69/2012, 126; Радмила Радић, *Држава и верске заједнице 1945–1970 II*, (Београд: ИНИС, 2002), 415.

чему особен бискуп унутар РКЦ, не само у БиХ већ и у цијелој Југославији. Алфред Пихлер, рођен је 1913. на Оштрељу, у жупи Босански Петровац, као син аустријског инжењера који се доселио на службу из Јужног Тирола. Основну школу похађао је у Санском Мосту и Приједору, сјемениште у Травнику, а богословске студије је завршио на Врхбосанској богословији у Сарајеву. Ступио је у језуитски ред, а свештеник је постао 1937. године. Обављао је катихетску дужност у Грађанској женској стручној, Шегртској и Основној школи у Бањалуци. По завршетку Другог свјетског рата, заједно са осталим Нијемцима, провео је око десет мјесеци у логору у Босанском Александровцу (мај 1945 – март 1946). Нове власти су га оптужиле за „непријатељску пропаганду” и затвориле од 13. марта 1952. до 14. априла 1954, а казну је издржавао у Црној кући у Бањалуци и Вареш Мајдану. Након смрти бискупа Драгутина Челика, консултори Бискупије изабрали су га 12. августа 1958. за капитуларног викара Бањалучке бискупије, а 27. јула 1959. именован је за бискупа. За бискупско гесло узео је *Nec laudibus nec timore* („Ни похвалом ни страхом”). Био је први резиденцијални бискуп из редова дијецезанског клира, а уједно и први који је рођен на подручју те бискупије.⁹ Занимљиво је да је исто гесло имао и минстерски надбискуп Клеменс Аугуст фон Гален, чији се култ развио готово до „митолошких размијера” још током Другог свјетског рата због његових храбрих иступања против нацизма. Ипак, не постоји потврда о томе да је Пихлер свјесно узео гесло по узору на овог „Лава из Минстера”.¹⁰ Југословенске власти су сматрале да Ватикан путем његовог постављања, као и постављања Стјепана Бојерлајна за ђаковачког бискупа и Фрање Шепера за загребачког надбискупа, свјесно истиче германофилске елементе.¹¹

На животна схватања и погледе на вјерске и политичке прилике Алфреда Пихлера велики утицај имала је српска крајишка средина у којој

9 Marić i Orlovac, *Banjalučka biskupija*, 35; Goran Beus Richembergh, *Nijemci, Austrijanci i Hrvati I. Prilozi za povijest njemačko-austrijske nacionalne manjine u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini* (Zagreb–Sarajevo: SYNOPSIS, Osijek: Njemačka zajednica – Zemaljska udruga Podunavskih Švaba u Hrvatskoj, 2010), 105; Радован Пилиповић, „Бискуп бањалучки Алфред Пихлер и Срби”, *Ореоли и сенке (Расправе из историје Српске Православне Цркве у Независној Држави Хрвајској 1941–1945. године)* (Београд, 2016), 100.

10 Beth A. Griech-Polelle, *Bishop von Galen. German Catholicism and National Socialism* (New Haven – London: Yale University Press, 2002), 137, 159.

11 Радић, *Држава и верске заједнице*, 435.

се родио и растао. Није се сврставао у њемачку мањину нити уписивао у Културбунд.¹² За вријеме Другог свјетског рата Пихлер је, усљед свог поријекла, уживао поштовање које је користио како би штитио и спасавао бројне Србе. Тако је спасио православни храм у Маглајанима, недалеко од Бањалуке, од усташког рушења. Након рата, представници те црквене општине су га сваке године посјећивали и носили му поклоне.¹³ Пред усташе који су намјеравали да сруше храм у Маглајанима излазио је голорук, убјеђујући их да то не чине.¹⁴ Врло вриједан извор о Пихлеровом држању током рата представља допис који је министру унутрашњих послова БиХ, крајем августа 1945, упутио Србин Урош Вуруна из Маглајана, кога је Пихлер током рата два пута извукао из затвора. Сврха дописа је била пуштање заслужног жупника из логора у коме се нашао као припадник њемачке мањине. У допису, Вуруна је истакао да то чини „замољен од многобројних пријатеља нашег народног ослободилачког покрета, а у интересу праведности...”, и навео неколико „између много и много разних добротинастава” које је жупник учинио током рата. Капитулација 1941. Пихлера је затекла у жупи Мартинац (срез Прњавор), гдје се одмах ставио у заштиту Срба од Нијемаца и усташа. Од јесени 1942. служио је у Босанском Александровцу, гдје је усљед залагања за Србе, био „презрен и јавно нападан од стране домаћих Шваба”. Октобра 1944, у двије просторије у Маглајанима од сигурне смрти је спасао од „усташа Лубурићеваца” око 70 Срба. До тада је већ спасао од сигурне смрти око 100 Срба. Због овог случаја био је на мети усташких власти које су послале официра да изврши вјешање жупника на лицу мјеста, до чега није дошло усљед интервенције бањалучког бискупа.¹⁵ Осим тога, Пихлер је априла 1946. извјештавао бискупију да „за цијело вријеме непријатељске окупације” у његовој жупи Нови Мартинац ниједан „иновјерац” није прешао на римокатоличку вјеру. Пихлер је захтјеве за прелаз одбијао усљед тога што се није радило о вјерским мотивима већ о страху и материјалним интересима.¹⁶

12 Tomo Vukšić, „Međucrkvено i međunacionalno pitanje u djelu i misli biskupa Alfreda Pichlera (I.)”, *Crkva u svijetu*, 1/2004, 138.

13 Ратко Радужковић, *Моја сјећања и ислушања* (Бањалука, 2019), 54.

14 Пилиповић, „Бискуп бањалучки Алфред Пихлер и Срби”, 100.

15 Vukšić, „Međucrkvено i međunacionalno pitanje u djelu i misli biskupa Alfreda Pichlera (I.)”, 136–137.

16 Исто, 139.

Са жупником и каснијим бискупом Пихлером блиске везе је одржавао Момир Умићевић, бањалучки парох, дугогодишњи предједник Удружења православних свештеника и његов делегат у Републичкој конференцији Социјалистичког савеза радног народа БиХ. Бискуп је Умићевићу свједочио о једној ратној епизоди и спасавању живота многих Срба у својој жупи. Пихлер је тада, приликом проласка усташке казнене експедиције сакупио Србе у своју жупну цркву. Усташе су га, пролазећи, питале „Шта радите велечасни?“ на шта је одговорио „Имам вјеронаук“, тј како наводно држи вјерску наставу. Бискуп је причао да га је, након што су усташе прошле, облио зној јер се запитао ко би га опрао пред историјом у случају да су усташе убиле сакупљене Србе којих је била пуна црква. Изгледало би као да их је он намијерно сакупио да би били убијени.¹⁷ Бискуп се, у интервјуу за бањалучки *Глас*, пред крај живота поново присјетио рата, рекавши: „Да није било Нијемаца, можда ја не бих могао наступати тако како сам наступао, па водити из затвора на десетине Срба.“¹⁸

Пихлер као бањалучки дискуи

Бањалучка бискупија, која обухвата простор Босанске Крајине, дијели се на деканате и жупе. Поред римокатолика, у Бањалуци и широкој регији било је гркокатолика (римокатолика источног обреда, унијата). Поред тога, постојао је и незнатан број старокатолика. На подручју Бањалучке постојало је и неколико самостана. Фрањевачки самостан се налазио на Петрићевцу, а реформисани цистерцити (траписти) били су настањени у самостану у Делибашином Селу. Осим тога, у Бањалуци се налазио и женски самостан часних сестара Предрагоцјене крви Исусове и Милосрдница Светог Винка Паулског. Од некада троцифреног броја траписта у Бањалуци временом је остало свега неколико. У њиховом самостану су се чували вриједни предмети материјалне културне баштине: рукописи, старе књиге, нумизматичка збирка, археолошки и етнограф-

17 Ауторизовани текст интервјуа са Ђорђем Умићевићем, у посједу аутора, 30. 11. 2025. Ђорђе Умићевић је син бањалучког пароха Момира Умићевића и први човјек (предсједник Скупштине града) Бањалучке у периоду 1997–1999. године.

18 „Biskup kojeg ćemo pamtit”, *Глас*, 9. и 10. 11. 1991, 18–19.

ски предмети и друго. Фрањевачки самостан Петрићевац почео се градити 1873. године, а 1885. стекао је канонско право самостана у саставу фрањевачке провинције Босне Сребрене. У дистрикту фрањевачког самостана на Петрићевцу биле су фрањевачке жупе Барловци, Ивањска, Петрићевац, Сански Мост, Сасина, Стратинска, Шимићи (капеланија) Волар-Шурковац. У контактима са општинском Комисијом за односе са вјерским заједницама, најважнија питања су се тицала изградње нових или доградње старих вјерских објеката у складу са тенденцијом организационог јачања и оснивања нових жупа. Примјетна је била и ванрелигијска активност клира у складу са модернизацијским токовима који су снажније захватили РКЦ него остале вјерске заједнице. Гркокатоличка црква имала је парохију у Бањалуци у просторијама у Улици фра Грге Мартића. Ова црква је бројала око 1000 вјерника украјинске националности. Подношени су захтјеви за изградњу цркве и стана за вјерског службеника на поменутој адреси. У Бањалуци је 13. септембра 1982. године отворен први самостан гркокатоличких монахиња у БиХ, које су припадале реду Службеница безгрешне Дјевице Марије.¹⁹

Катедрала, столна црква, у народу позната и као „бискупова црква”, Црква Светога Бонавентуре у Бањалуци, саграђена је убрзо након доласка првог бискупа, апостолског управитеља бискупије фра Маријана Марковића. Тадашњи жупник фра Филип Љубас забиљежио је бискупове ријечи да је то прва црква која се гради у Бањалуци након 420 година. Црква је свечано освећена на Благовијести, 25. марта 1885. Усљед изричитих захтјева аустроугарске власти, катедрала није смјела бити дужа од 18 метара ни шира од девет метара, те као таква никада није испуњавала своју сврху. У Другом свјетском рату је доживјела већа оштећења, а смртни ударац јој је задао велики бањалучки и крајишки земљотрес 1969, када је, усљед оштећења, морала бити срушена. Готово на истом мјесту, током 1972. и 1973. саграђена је нова. Мисао водиља загребачког архитекте Матасовића била је двострука симболика шатора, у чијем је облику изграђена катедрала. Такав облик требало је да укаже на старозавјетну

19 Архив Републике Српске (АРС), фонд Општински комитет Савеза комуниста Бањалука (ОК СК БЛ), 104. сједница Предсједништва ОК СК (затворена), одржана 24. 10. 1984. год. Нека питања развоја и дјеловања вјерских заједница на подручју комуне са посебним освртом на однос СК према религији, 1–4.

скинију, свједочанство Божијег присуства међу обећаним народом и, с друге стране, тешке услове међу Бањалучанима након земљотреса, када је мноштво њих привремено становало у шаторима. Укупна површина катедрале са галеријама износи 670 m². Вањски дио катедрале је 1987. обложен каменим плочама (винкуран из Пазина) док су на порталу, у камену, уклесана два барелефа са геслом „У дом ћемо Господњи радосно ићи”. Звоник уз катедралу, висине 44 метра, изграђен је током 1990. и 1991. На њега је 1991. стављено пет звона, рад чувене ливнице „Грасмајер” из Инсбрука и сат. Катедрала се, иако недовршена, користила за богослужења. Осим главног литургијског простора, катедрала има сакристију и споредну спомен-капелицу. У њој се чувају реликвије блаженика рођеног у Бањалуци др Ивана Мерца, те лимени саркофаг у којем је лежало његово тијело на гробљу Мирогој у Загребу. Испод светишта катедрале налази се крипта са посебним улазом у којој су покопана тројица бањалучких бискупа: фра Маријан Марковић (1883–1912), др Драгутин Челик (1951–1958) и Алфред Пихлер (1959–1989). Уз катедралу је бискупска кућа (курија) у којој је сједиште бискупије. Саградио ју је бискуп фра Маријан Марковић 1885. Више пута је дограђивана и преуређивана, посљедњи пут након земљотреса 1969, када је тешко оштећена и када је и сам бискуп Пихлер био лакше повријеђен. Уз кућу је 1989. саграђен Свећенички дом за старе и болесне римокатоличке свештенике са кућном капелицом. У том су дому смјештени и бројни бискупски уреди и установе.²⁰ Током земљотреса самостан Петрићевац је био потпуно разорен. Трапистички самостан је био тешко оштећен, а оштећена је била и зграда бискупског ординаријата.²¹

О општим вјерским приликама и положају римокатолика бискуп је писао у оквиру обавезних редовних извјештаја Светој Столици. Извјештаје („Relationes”) је писао на њемачком језику, за периоде 1974–1977, 1977–1982. и 1982–1988, од којих је најсадржајнији онај из 1977. У њему је написао да је на тлу бискупије живјело око 1.100.000 људи, од чега је 125.000 римокатолика и око 7000 римокатолика византијског об-

20 Marić i Orlovac, *Banjalučka biskupija*, 15–22; Подаци из Катедрале Св. Бонавентуре.

21 Архива Градске управе Града Бањалука (АГУГБЛ), фонд Скупштина општине Бањалука (СО БЛ), кутија 537, Комисија за вјерска питања 1971, *Osvrt na materijalne probleme konfesija u Banjaluci tokom 1971. godine*, 2–3.

реда (унијата) који припадају Крижевачкој епархији. Написао је и да је постојало око 80.000 „атеиста марксистичког усмјерења”, као и то да је прозелитизам готово непознат јер се ради о подручју на коме религије и конфесије вијековима живе једна поред друге. Истакао је да је настојао да посјећује православног епископа како би свештенству и вјерницима дао добар примјер док је односе са муслиманима оцијенио као коректне. Навео је и то да вјерници, упркос настојањима, нису имали свој програм на радију и телевизији, као и то да су забиљежени случајеви да чланови Комунистичке партије долазе да тајно крсте дјецу или да тајно, у неком другом мјесту, присуствују светој миси.²² Подаци о националном саставу партијског чланства у бањалучкој општини показују да су Хрвати имали највеће одступање у чланству у односу на учешће у становништву. Према подацима из 1974, Хрвати су у становништву општине учествовали за око 12% више у односу на учешће у Савезу комуниста. Национална структура партијског чланства те године изгледала је овако: Срби – 66,3%, Муслимани – 20,5%, Хрвати 10,3% и остали око 3%.²³ Хрватски комунисти на бањалучком подручју су се знатно повољније и лојалније држали према РКЦ него српски комунисти према СПЦ.²⁴

Током Пихлерове управе Бањалучком бискупијом, заређена су (рукоположена, постављена) укупно 34 свештеника. Саграђене су жупне цркве у жупама Бихаћ, Стара Ријека, Петрићевац, Равска, Кулаши, Оцак-Ћаић, Пресначе, Лиштани и Шимићи. Барем толико их је обновљено, а саграђене су и многе подручне цркве: у Мајдану код Мркоњић Града, Штивору крај Прњавора, Ковачићу крај Љубунчића и друге. Саграђено је и више жупних станова и вјеронаучних дворана. Основано је девет нових жупа. То су Равска крај Љубије (1967), Драгаловци крај Прњавора (1970), Пресначе (1972), Марија Звијезда у Бањалуци (1973), Оцак-Ћаић крај Ливна (1975), Раљаш (Љубија) (1977), Трн крај Бањалучке (1980), Буцак (1983) и Мотике (1983). Осим тога, преузете су од фрањеваца двије жупе *liberae collationis* којима су они до тада управљали усљед недостатка дијецезанског клира: Шимићи (1964) и Сасина (1969). Бискуп Пихлер је

22 Vukšić, „Međucrkvено i међунационално питање у djелу i misli biskupa Alfreda Pichlera (I.)”, 157–159.

23 АРС, ОК СК БЛ, *Aktuelna idejno-politička pitanja i aktivnost SK u opštini Banjaluka, Banjaluka oktobra 1975. godine*, 25-26.

24 Радјковић, *Моја сјећања и послушања*, 224.

једини бањалучки бискуп који је учествовао на општем црквеном концилу (сабору). Био је један од пет југословенских бискупа који су 1960. ушли у комисије за припрему Другог ватиканског концила (1962–1965) и један од 24 бискупа из земље који су му присуствовали, у оквиру најбројније делегације међу свим источноевропским земљама. На концилу је учествовао као члан Литургијске комисије, а по његовом свршетку именован је за члана Литургијског вијећа. У Бискупској конференцији Југославије био је дугогодишњи предсједник националног Литургијског одбора. У том својству дао је значајан допринос, особито преводима и издавањем бројних литургијских књига и приручника.²⁵

Бискуиов однос према Српској православној цркви

У Југославији, све до почетка шездесетих година, била је права ријеткост да се сусрећу православни и римокатолички свештеници, а нарочито епископи. Контакти између бањалучког бискупа Пихлера и бањалучког епископа Василија (Костића), а касније и његовог насљедника др Андреја (Фрушића), били су изузетак.²⁶ Непосредно по ступању на бискупску столицу, Пихлер је показивао да ће у вјерски и национално мјешовитој средини, каква је била Бањалука, имати врло наглашену екуменску оријентацију. У вези са првим годинама његове бискупске службе, незаобилазно је питање *Божићне честиишке* коју је 20. децембра 1963. упутио свим свештеницима и вјерницима Бањалучке бискупије, а која је требало да буде прочитана на свим светим мисама првог дана Божића. Бискуп је претходно присуствовао другом засиједању Другог ватиканског концила, које је отворио папа Павле VI позивом хришћанима на помирење и сједињење у једној Христовој цркви, молећи „иновјерне” за опроштај за грешке римокатолика према њима и нудећи опроштај за њихове грешке према римокатолицима. Подстакнут тим примјером, бискуп је у честици написао: „И ми бисмо, драга браћо, на овај благодан љубави требали рећи нешто слично. Управо у овој земљи су у прошлом рату многа наша браћа православне вјере погинула зато што су православ-

25 Marić i Orlovac, *Banjalučka biskupija*, 35–36; Радић, *Држава и верске заједнице*, 471–472.

26 Радић, *Држава и верске заједнице*, 480.

ци. Они који су их убијали имали су у џепу католички крсни лист. Звали су се католици. И ти кршћани убијали су друге људе, такођер кршћане, зато што нису Хрвати и католици. Ми болно признајемо ту страшну заблуду тих залуталих људи, и молимо нашу браћу православне вјере да нам опросте као што је Крист на крижу свима опростио. Уједно и ми опраштамо свима, ако су нас можда мрзили или нам неправду учинили. Данас пред колијевком Исуса Христа нека се избришу сви дугови и нека завлада љубав. Онда смо истом ученици Исуса Христа и онда имамо заиста право да се називамо светим именом кршћанин. И сви други на које смо се можда срдили, сви други нека нам опросте, свакоме данас пружамо руку помирења и љубави. Драга браћо и сестре! Јесте ли разумјели ову моју божићну поруку?” Текст честитке је изазвао противљење на разним странама међу Хрватима, а посебно међу римокатоличким свештеницима. Неки је чак нису хтјели читати вјерницима, док су је неки читали избјегавајући „спорне” дијелове или их умекшавајући. Бискуп је био предмет критика од стране свештенства које је реаговало усмено или писмено. Тако је бивши провинцијал Босне Сребрене фра Борис Иловача, тада настањен у самостану Петрићевац, написао протестно писмо 12. јануара 1964. у коме је тражио од бискупа да повуче честитку („Окружницу”). У писму се још каже: „Преузвишени, она је ставка Ваше Окружнице, велим у своје име, а то дијеле сви свјесни Хрвати католици ‘неопростива’. Оно никад не би могао непристран човјек, Хрват рећи. Оно може рећи страна, непријатељска душа Хрватима.” Оцјењујући међуратни период и ратна дешавања, фра Иловача је истакао: „23 године великосрбства, и угњетавања, завађени од окупатора, Срби први дигли устанак, рат, психолошки је разумљиво, да је било и с хрватске стране свега, али ни упола као са српске”. У разговору за новосадски *Дневник* 17. новембра 1991, тада већ умировљени бискуп је у вези са овим питањем рекао: „Морам да кажем да су ми на тој Посланици замерили само неки ‘виђенији’ Хрвати. Као, што се ја толико приближавам Србима. Глупости. То су они ‘виђенији’, а у души мали људи.”²⁷ Бискуп је свједочио да након прочитане

27 Biskupova Božićna čestitka, Biskupski ordinarijat – Banjaluka, Broj: 1269/63. Лична архива Ђорђа Умићевића; Vukšić, „Međucrkvено i međunacionalno pitanje u djelu i misli biskupa Alfreda Pichlera (I.)”, 143–147; Радић, *Држава и верске заједнице*, 480–481. Садашњи врхбосански надбискуп Томо Вукшић у својим радовима је наставио са негативним оцјенама дјеловања бискупа Пихлера, због текста честитке из

честитке цијелу ноћ није „ока склопио” јер су стално звонили телефони уз поруке његових вјерника да треба да оде, да га не желе. Примјерак *Божјићне честитке* бискуп је дао свом пријатељу, бањалучком пароху Момиру Умићевићу.²⁸ Поред бискупских новина, једини вјерски лист у коме се још појавила честитка био је *Даница*, лист Удружења католичких свећеника Хрватске.²⁹

Државне власти су такође биле изненађене овом честитком, па су испитивале ставове и римокатоличког и православног свештенства о том бискуповом гесту. Закључили су да је изнио сувише генералну слику држања Хрвата и римокатолика током рата и да није споменуо како је било и жртава и злочинаца на обје стране. Секретар Комисије за вјерска питања Среза Бањалука Боро Бјелкановић, у извјештају Комисији за вјерска питања Извршног вијећа СР БиХ, написао је о истом питању: „Епископ Фрушић и већина православних свештеника најпохвалније се изражавају о овом гесту Пихлера. Пихлер је са Фрушићем у два-три наврата разговарао о овом питању. Том приликом је рекао Фрушићу да не може схватити да кршћанин може бити крвник недужних људи, да је то увијек осуђивао, и данас осуђује, да је за пријатељске односе са православном црквом итд.”³⁰ Отворена и јавна критика НДХ и њене геноцидне политике од стране припадника римокатоличке хијерархије, какву је

1963, али и укупних његових погледа на националне и политичке теме. За бискупа је писао на следећи начин: „никако се не би могло рећи да се одликовао разборитошћу”, „као да је живио негдје дубоко у себи усађену фрустрацију због властите народне искоријењености” или „овдје ипак треба напоменути да је бискуп Пихлер посљедњих година живота трпио од старачке склерозе. Па, премда не оправдава, тај податак ипак барем донекле објашњава неке његове изјаве”. О честици из 1963. написао је да њоме бискуп „слути на кристовску невиност Срба” као и „Јер, као што је познато, и Срби су над Хрватима починили такођер бројне злочине!”. Вукшић је оштро осудио Пихлерово прихватање југословенства и недовољну критичност према комунистичком режиму. Vukšić, „Međucrkvено i međunacionalno pitanje u djelu i misli biskupa Alfreda Pichlera (I.)”, 147–148; Tomo Vukšić, „Međucrkvено i međunacionalno pitanje u djelu i misli biskupa Alfreda Pichlera (II.)”, *Crkva u svijetu*, 2/2004, 280, 284.

28 Интервју са Ђорђем Умићевићем, 30. 11. 2025.

29 Радић, *Држава и верске заједнице*, 481.

30 Платон Јовић, „Екуменска дјелатност епископа бањалучког и сремског др Андреја (Фрушића) у вријеме управљања Бањалучком епархијом (1961–1980)”, *Гласник Удружења архивских радника Републике Српске*, 9/2017, 261–262.

изражавао Пихлер, права је ријеткост. Такав однос је показивао и истакнути француски кардинал Ежен Тисеран, који је критиковао НДХ и злочине над Србима још током рата, у директним контактима са хрватским дипломатама у Ватикану. Током шездесетих година, југословенска дипломатија је преко њега настојала да нормализује односе са Ватиканом. Приликом посјете Југославији 1968, на сугестију београдског надбискупа да би требало да посјети и БиХ, Тисеран је рекао да тамо има фратара који су директно стајали уз Павелића и да он неће за њих да чује.³¹ Крајем осамдесетих, српски патријарх Герман (Ђорић) је у једном писму хрватском кардиналу Фрањи Кухарићу написао да „оно што нас боли и тишти јесте чињеница да ви, као појединачни епископи и епископат, нисте током деценија протеклих од рата до данас, осетили потребу да јасно, недвосмислено и без икакве оградe, осудите саме злочине и да се оградите од њихових извршилаца или надахнитеља. Изузетак је, колико је нама познато, ваш и наш у Христу брат, Преузвишени бискуп бањалучки Алфред Пихлер”.³²

У склопу приближавања двије цркве почетком шездесетих година, дошло је и до неколико међусобних посјета студената теологије. Тако је 1964. група студената Богословског факултета СПЦ из Београда посјетила Католички богословни факултет у Загребу. Том приликом бискуп Пихлер је одржао говор у коме је рекао и то да је 1941. година била „веома тешка и болна, у којој је хрватски народ укаљао своје лице према српском становништву”. Наставио је поруком: „ти мрачни дани су прошли. Сада треба да се развија братска љубав и заједничка борба против јаза који још увек постоји између РКЦ и СПЦ”.³³ Контакти и однос према православнима који је показивао Пихлер били су не само атипични за југословенске прилике већ су били остваривани у вријеме када још ни РКЦ у цјелини, званично, није прихватала екуменизам као покрет и идеју. Екуменски покрет је, од свог настанка у XIX вијеку, текао ван РКЦ, а она се према другим хришћанским заједницама званично отворила тек декретом о екуменизму под називом *Unitatis redintegratio*, проглашеним новембра 1964, током Другог ватиканског концила. Прве назнаке приближавања екумен-

31 Пилиповић, „Кардинал Евгеније Тисеран и Срби”, *Ореоли и сенке*, 91–98.

32 Пилиповић, „Бискуп бањалучки Алфред Пихлер и Срби”, 101.

33 Исто, 102; Радић, *Држава и верске заједнице*, 480.

ском покрету у РКЦ појавиле су се 1949. године.³⁴ У документу је било ријечи и о практичним екуменским корацима, разматраним кроз појам „обраћења” свих хришћана тј. свих цркава и заједница, као услова остварења заједништва. У средишту тог осврта на „обраћење” налазила се молитва за опрост: „Стога понизном молитвом затражимо опроштење од Бога и од одијељене браће, као што и ми отпуштамо својим дужницима.” Као конкретне форме екуменизма, споменути су молитва за јединство и заједништво у богослужењу (*communicatio in sacris*).³⁵

Бискуп Пихлер је дао лични прилог за изградњу православног Саборног храма Свете Тројице у Бањалуци, а „Каритас”, римокатоличка хуманитарна установа, на његову интервенцију упутио је помоћ од 3000 долара. Присуствовао је и освећењу цркве и том приликом је на вратима дочекан са свим почастима које припадају православној епископу.³⁶ Јула 1967. године бањалучки епископ Андреј дозволио је употребу православне цркве у насељу Слатина за служење мисе и вјеронауку за локалне римокатолике. Епископ је при томе нагласио да то чини у духу од Бога благословеног екуменизма. Од тада па све до јесени 1986. у Цркви Светог Петра у Слатини редовно је служена света миса и одржавана вјеронаука за римокатоличку дјецу. У вези са овом праксом, бискуп је 4. марта 1972. писао Вијећу за екуменизам Бискупске конференције Југославије: „Била је то већа пропаганда екуменизма него сви дијалози и проповиједи. Напомињем да је то било још прије потреса, кад се није могло рачунати с неком сентименталношћу, него с чистим приближавањем једних другима.” Након земљотреса, у катедрали се није смјела служити света миса због опасности од урушавања. Тада је православни Саборни храм Свете Тројице уступљен на коришћење римокатолицима све до прве мисе у новој катедрали, на Божић 1973. године. На основу усмених свједочења, може се претпоставити да је та пракса трајала отприлике од Божића 1969. до Божића 1973, док сам бискуп у поменутом извјештају из 1972. тврди да је трајала само годину дана.³⁷ Као доказ срдачних међуцрквених

34 Knut Wenzel, *Mala povijest Drugoga vatikanskog koncila* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2008), 106–107.

35 Исто, 112–113.

36 Радић, *Држава и верске заједнице*, 481.

37 Vukšić, „Međucrkveno i međunacionalno pitanje u djelu i misli biskupa Alfreda Pichlera (I.)”, 149–153. У играном филму „Дан дужи од године”, инспирисаном крајишким

односа може послужити и податак да је у неколико православних цркава у Бањалучкој епархији, са одобрењем епископа Андреја и бискупа Пихлера, за вријеме литургије проповиједао дон Младен Грабовац, а једном је у Лакташима, на Велики четвртак, читао једно од 12 јеванђеља. Са друге стране, епископ Андреј је маја 1978. одржао проповијед у новооснованој жупи у Љубији „како би комунистима показали да нова жупа не смета православцима”.³⁸ У то вријеме, у Љубији је жупник управо био дон Младен Грабовац кога је бискуп Пихлер именовоа за члана Вијећа за екуменизам, сталног екуменског радног тијела кога је Бискупска конференција Југославије утемељила 1970. године.³⁹

Бискуп Пихлер је био биритуалист тј. имао је одобрење да поред латинског обреда служи и источну литургију, како би то могао да чини за римокатолике источног обреда. Управо зато га је Света Столица именovala за члана Међународне мјешовите католичко-православне комисије за теолошка питања.⁴⁰ Епископ Андреј је 1975. предводио групу од 40 православних свештеника, неколико јеромонаха и монахиња на ходочашће у Италију. Тада су, заједно са ходочасницима из других крајева свијета, присуствовали недјељној аудијенцији код папе Павла VI у Кастелгандолфу који их је поздравио ријечима: „Топло поздрављам браћу православне вјере свећенике Бање Луке који су са својим владиком дошли у овај Свети град. Жао ми је што их не могу боље примити. Ми смо с православнима заједно у молитви и вјери. Молимо се Богу за пуно јединство.”⁴¹

Незадовољство бискупом Пихлером није било изазвано само текстом *Божји́не чесџи́и́ке* из 1963. већ његовим укупним погледима на југословенску стварност. Међу бројним свједочанствима о критикама и неприхватању бискупа од стране Хрвата у земљи и иностранству, може да се издвоји интервју који је дао баварском дневнику *Плајини́ер Цај-*

земљотресом, у једној сцени је приказано како православни свештеник, након завршетка службе у бањалучкој цркви, уступа мјесто римокатоличком свештенику ради служења мисе. Филм је снимљен у режији и по сценарију Бранимира Торија Јанковића, а премијерно је приказан 1971. године.

38 Исто, 154–155.

39 Vukšić, „Međucrkeno i i međunacionalno pitanje u djelu i misli biskupa Alfreda Pichlera (II.)”, 267.

40 Исто, 261.

41 Исто, 263.

туні (*Plattinger Zeitung*) под насловом „Друг бискуп примио двије пријетње убиством”. У њему је бискуп, поред осталог, рекао: „Сви хрватски емигранти или већина њих су политички врло оптерећени. Многи од њих су према ономе, што стоји у новинама и часописима о уморствима и сличном, сасвим обични гангстери, који плаштем националности скривају своју посве недостојну дјелатност.” Бискуп је примио два писма са пријетњама убиством те је због тога у емиграцији избјегавао веће скупове изван простора за службу Божију.⁴² Домаћи клир је био назадовољан бискупом страног поријекла, тако да се могао чути и такав приговор да „у Африци бискупе добијају Црнце, а ми добијамо неке Аустријанце”. Бискуп је био свјестан тог неприхватања, па је у говорима истицао како је рођен у Босни и да је то његова домовина. Једном приликом је рекао да је посјетивши Њемачку, схватио да тамо не припада, већ да је Босна његова домовина и да припада хрватском народу. Такође, забиљежен је и случај из 1969, када је бискуп својим свештеницима најавио могућност повлачења са бискупског положаја усљед неприхватања.⁴³

Однос државе према дискусији

Однос Партије према вјерским заједницама био је одређен начелно негативним идеолошким ставом према религији, али и настојањем да се дјелује на њих у циљу подстицања лојалности владајућем политичком поретку. Вјерско питање је било веома будно праћено. Партија је указивала на опасност од клерикализма која „није само латентна већ и стварна”.⁴⁴ Та опасност је постојала све док је црква настојала да се дјелимично или кроз организоване форме „ангажује у питањима и проблемима од општег друштвеног значаја, питањима која излазе из оквира самог вјерског одређења”. Уплитање у друштвено-економски живот огледало се у пропагирању економске, социјалне, политичке, културне и моралне доктрине „у вјерском тоналитету”. Излажење из оквира религиозне дјелатности се, по

42 Vukšić, „Međucrkeno i i međunacionalno pitanje u djelu i misli biskupa Alfreda Pichlera (II.)”, 277–279.

43 Miroslav Akmađža, *Krunoslav Draganović – Iskazi komunističkim istražiteljima* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Slavoniski Brod, 2010), 229.

44 АРС, ОК СК БЛ, СКЈ ОК СК БиХ Банјалука, *Пракса цркве*, 1.

виђењу општинске партијске организације марта 1972. године, огледало у сљедећем: у вјерским листовима и другим публикацијама вјерске заједнице скоро редовно излазе ван оквира вјероисповиједања, постављање општинских и посебних захтијева економске, социјалне, културне, политичке и моралне природе, нарочито на образовни систем, радиодифузију итд., третирање друштвено-политичких питања у проповиједима и разговорима са вјерницима, окупљање омладине и рад са њом на културном, забавном, спортском, образовном пољу ван оквира катихизације, организовање прослава и јубилеја историјских личности и догађаја дајући им наглашену вјерску и политичку димензију у симултаном прожетости, прослављање личности које су својом свјетовном праксом изразито реакционарно дјеловале (загребачки надбискуп Алојзије Степинац), често практично изједначавање вјерског и националног, оснивање институција које имају јавни и културни карактер, оснивање лаичких апостолатата тј. лаика као посебних друштвених група везаних за цркву (посебни институти за религиозну културу лаика), изразита публицистичка дјелатност тј. преводилачка дјелатност књига и написа у публикацијама чија је тематика ван оквира вјерског живота, захтеви да се у школама и уџбеницима објашњава културна и образовна мисија цркве у прошлости и данашњици, а нарочито заслуге за очување народносног ентитета и на пољу националног буђења, оснивање центара за тзв. душебрижништво за југословенске раднике у иностранству и њихово окупљање на национално-вјерској основи, повезивање са политичком емиграцијом и школовање кадра у иностранству, покушаји да се прикаже јавности како је дјелатност цркве скучена, а често и онемогућена.⁴⁵ Партија је констатовала да, иако готово нема отвореног иступања против мјера највиших друштвено-политичких заједница и политичких организација, има доста „полемичких написа“ који се тичу различитих питања ван црквене и религиозне области. Посебно је наглашен утицај који је црква вршила на радничку емиграцију који је тим био већи услед околности да је црква у иностранству могла несметано да дјелује на свим пољима. Нарочито је у том смислу истицана активност РКЦ, која је још 1970. цијелу територију Западне Њемачке подијелила на 16 уреда за Југословене у оквиру којих им је нудила помоћ.⁴⁶

45 Исто, 1–2.

46 Исто, 2.

У овом извјештају се разматрало дјеловање високог римокатоличког клира у земљи и иностранству, питање школовања римокатоличких теолога ван Југославије, писање римокатоличке штампе и дјеловање организације *Opus Dei*. Детаљније се разматрало писање римокатоличких листова *Глас концила*, *Госино ођишиџе*, *Обновљени живои* и *Блајовијест*. Јасне политичке тенденције приписиване су неким текстовима *Гласа концила* који су се тицали проблематике језика и пописа становништва. Као општи закључак, изнесен је став да „теолози третирају друштвене проблеме наводно као грађани јер као такви по уставу имају на то право”.⁴⁷ Када је у питању Бањалука, било је ријечи о ходочашћу 320 римокатоличких вјерника из града и околине у Марију Бистрицу и посјети фрањевачком самостану у Клоштар Иванићу 24. августа 1969. године уз констатацију: „Оваква организована путовања, проткана одговарајућим идејним садржајима и данас се често примјењују.”⁴⁸ На почетку 1971. године, Републичка комисија за вјерска питања констатовала је све учесталије захтјеве вјерских заједница да им се врате национализовани објекти. РКЦ је тражила зграде у којима су раније биле смјештене њихове школе у Травнику и Сарајеву. Иако се у неким случајевима радило о неправилностима учињеним у поступку национализације, ова појава је тумачена као резултат притиска вјерских заједница у циљу масовнијег враћања национализованих објеката.⁴⁹

Приликом разматрања дјеловања цркве и метода сузбијања њеног утицаја 1972. године, истицано је „да ми не можемо политичким средствима да примјењујемо оне исте методе и она иста средства као што смо некад примјењивали према цркви”, али се као проблем јасно истицала чињеница да је постојало преко двадесет издавача римокатоличке штампе.⁵⁰ Партија је са подозрењем гледала на све приснију сарадњу и контакте између епископа Андреја и бискупа Пихлера. Истицало се да одређене чињенице

47 Исто, 4–5.

48 Исто, 6.

49 АГУГБЛ, СО БЛ, к-537 Комисија за вјерска питања 1971, SR BiH Republička komisija za vjerska pitanja, Broj: 01 – 9/1 – 71, Sarajevo 13. 1. 1971. godine, Program rada Republičke komisije za vjerska pitanja za 1971. g, 3.

50 APC, ОК СК БЛ, Zapisnik sa zajedničke sjednice Predsjedništva Opštinske konferencije SSRN i Sekretarijata Opštinske konferencije SK-a i komisija za međunacionalne odnose, održane 20. marta 1972. godine, 11.

говоре да се ту радило, поред осталог, и о „стварању заједничког идеолошког фронта супротног Савезу комуниста”.⁵¹ Истицано је да нису била ријетка мишљења појединих свештеника да социјализам није у стању да одговори на животна питања модерног човјека, да је марксизам доживио неуспјех, да су комунисти неспособни да владају земљом, да се у пракси не спроводи самоуправљање, да комунисти не изграђују бескласно друштво, да су примјетне велике социјалне разлике итд. Указивано је на појачано „инфилтрирање вјерника”, нарочито интелектуалаца, у привредне и друге друштвене организације као и на то да бискупија и поједине жупе служе као својеврсни биро за запошљавање радника у иностранству и у домаћим предузећима. Као доказ да је зближавање два хришћанска првосвештеника у Бањалуци за циљ имало стварање „идеолошког фронта супротног Савезу комуниста” наводила се изјава неименованог свештеника према којој „Цркви у данашњим условима пријети опасност од комуниста и сва активност Фрушића и Пихлера око уједињења православне и католичке цркве уперена је против те опасности” као и изјава самог бискупа: „Ја хоћу да нас људи заједно виде, да је настало једно ново доба, али не под материјализмом, него заслугом религије.”⁵² Наглашавано је да је неопходно преузети иницијативу и „прећи у одлучну битку за омладину” као и за радничку класу унутар које је клир такође настојао да створи своја осјетнија упоришта.⁵³ Служба државне безбједности (СДБ) помно је пратила хуманитарну дјелатност РКЦ. Тако је марта 1970. године сачињена „службена забиљешка” поводом додјеле помоћи становништву од стране свештеника из самостана Марија Звјезда коју су дијелили „не узимајући у обзир националност”. Том приликом провјером је установљено да је црква добила веће количине разне робе (одјеће, пећи, гријалица, мијешалица за бе-

51 АРС, ОК СК БЛ, *Neke karakteristike u djelovanju vjerskih zajednica, Banjaluka 25. 1. 1972. g.*, 3–4; Никола Ожеговић, „Српска православна црква на подручју Бањалуке од 1961. до 1991. године”, у *Српска православна црква: изазови и искушења кроз историју. Зборник радова*, уредници Светозар Бошков, Борис Стојковски, Немања Дивић и Предраг М. Вајагић, (Бачка Паланка – Нови Сад: Центар за историјска истраживања – Универзитет у Новом Саду, Српска православна Црквена општина Бачка Паланка, Институт за савремену историју Београд, 2023), 377–379.

52 АРС, ОК СК БЛ, *Neke karakteristike u djelovanju vjerskih zajednica, Banjaluka 25. 1. 1972. g.*, 4–5.

53 Исто, 5.

тон и сл.) из Аустрије и Њемачке.⁵⁴ Активности „Каритаса” нарочито су биле изложене критикама у времену након земљотреса, када су се на бањалучком подручју нашле бројне западне хуманитарне организације, дипломатске мисије и новинари, на које се гледало са подозрењем.⁵⁵

До захваљивања односа између православног и римокатоличког свештенства долазило је усљед расправа о међунационалним односима и уставним амандманима које су нужно наметале питање о судбини БиХ након Титове смрти.⁵⁶ Партија је пратила утицај који је на римокатолички клир вршила Матица хрватска и друге „контрареволуционарне снаге” из Хрватске. Дио клира који је пригрлио поменуте идеје истицао је подређеност Хрватске у односу на друге републике, угроженост Хрвата, као и став да једино РКЦ може представљати хрватски народ. Један дио бањалучких Хрвата интелектуалаца дијелио је такође овакве ставове и налазио се уз тако оријентисан клир. Бискуп Пихлер се држао по страни од свих римокатоличких манифестација за које је сматрао да би могле имати националистичко обиљежје и на којима би се могли догодити испади у том погледу. Због тога није ишао на Маријанску свечаност у Марију Бистрицу, на Мариолошки конгрес у Загреб, као ни на прославу у вези са канонизацијом (проглашењем светости) Николе Тавелића, првог хрватског свеца. У документу је наглашено: „Колико нам је познато, он је једини бискуп у Југославији који није присуствовао наведеним свечаностима.”⁵⁷

Почетком седамдесетих видан је био пораст хрватског национализма на бањалучком подручју, што је било одраз маспока. Службени подаци говоре да је у односу на 1971, за првих једанаест мјесеци 1972. забиљежено 87% више случајева. „јавних непријатељских иступања”.⁵⁸ У 1972. години било је готово двоструко више „националистичко-шови-

54 АГУГБЛ, СО БЛ, к-537 Комисија за вјерска питања 1971, Centar SDB Banja Luka, Radnik: Barać Anto, Datum: 17. 3. 1970. god, Predmet: Neka zapažanja o djelenju materijalne pomoći seoskom stanovništvu od strane „Karitas” i drugih, mimo ustanovljenih organizacija. Službena zabilješka.

55 АРС, ОК СК БЛ, Информација о djelovanju inostrane propagande, 2.

56 АРС, ОК СК БЛ, Neke karakteristike u djelovanju vjerskih zajednica, Banjaluka 25. 1. 1972. g, 6-7.

57 Исто, 8-9.

58 АГУГБЛ, СО БЛ, к-731, 56. Заједничка сједница 1973, SR BiH SO BL SUP Banja Luka, Povjerljivo!, Информација о јавним непријатељским иступањима у периоду од 11 мјесеци 1972. године, Banja Luka decembar 1972. godine, 2.

нистичких иступања” него претходне године. Највећи број случајева се тицао иступања са хрватских националистичких позиција, а поменути су и случајеви „истицања амблема усташке организације”. Неке од „националистичко-шовинистичких пјесама”, забиљежених у то вријеме на бањалучком подручју, биле су сљедеће: „Нећемо бријати дркове и браду, док не дође Павелић на владу. Друже Тито остави Јованку и ожени нашу милу Савку, да имамо и оца и мајку. Киша пада – Србија пропада, вјетар пири – Хрватска се шири. Мене моја научила мати, пјевај сине живјели Хрвати. Комунисти гадан вам је ручак – двоје јаја, али једно мућак” (Ивањска), „Друже Тито, остави Јованку, Српкиња је (псујући јој мајку)” (Бањалука), „Ајмо, ајмо, моја браћо у усташе да враћамо шта је било наше” (Стратинска).⁵⁹ Према подацима тужилаштва, током десет мјесеци 1972. поднесено је укупно 26 кривичних пријава против 34 лица због „јавних непријатељских иступања”.⁶⁰

Важну улогу у односу органа власти и друштвено-политичких организација са вјерским заједницама играла су званична удружења вјерских службеника која су дјеловала у оквиру Социјалистичког савеза радног народа.⁶¹ Удружење католичких свећеника НР БиХ „Добри Пастир” основано је у Сарајеву јануара 1950. године.⁶² Општинска Комисија за вјерска питања је у част тридесете годишњице ослобођења Југославије организовала једнодневну посјету чланова удружења све три конфесије (по 15 чланова, укупно 45) Кумровцу и Горњој Стубици, гдје су обишли родну кућу Јосипа Броза Тита, Спомен-дом бораца и омладине, споменик Матије Гупца и Спомен-музеј сељачке буне у Горњој Стубици.⁶³ Координациони одбор ОК ССРН Бањалука за питања из области религије у сарадњи са Комисијом СО за односе са вјерским заједницама, организовао је почетком 1985. посјету РО „Инцел” за представнике

59 Исто, 3–5.

60 Исто, 9.

61 АРС, ОК СК ВЛ, Неке карактеристике у дјеловању вјерских заједница, Банјалука 25. 1. 1972. г. 6.

62 Лућић, „Progon Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini u vrijeme komunističke vlasti (1945–1990.)”, 121

63 АГУГБЛ, СО ВЛ, к-Комисија за вјерска питања, 13. сједница Друштвено-политичког вјећа СО-е Банја Лука, 2. 10. 1975. год, Информација о дјеловању вјерских заједница на подручју општине са посебним освртом на проблеме изградње и санације појединих објеката вјерских заједница, 7.

удружења вјерских службеника. Том приликом, вјерски службеници су истакли да су први пут имали прилику да се упознају са животом и радом једног великог привредног система. У штампи је истакнуто да су вјерски службеници раније боравили у Кумровцу и на Тјентишту и да планирају посјету Брионима. Ово је једна од изузетно ријетких вијести која се тичала вјерских службеника и религије уопште која се могла прочитати у бањалучкој штампи социјалистичког периода.⁶⁴

Предсједник ЦК СК БиХ Бранко Микулић, хрватски комуниста из средње Босне, на сједници Општинског комитета СК Бањалука јула 1977. године, говорио је о разликама у ставовима према цркви и религији унутар Савеза комуниста. Рекао је да се неки комунисти залажу за конфронтацију са религијом, у чему је видио узроке готово потпуне ликвидације партијске организације на селу јер „тражимо од дјевојке са села, коју примамо у Партију, да се понаша као интелектуалка у Бања Луци”.⁶⁵ Када су у питању начелни ставови према религији као „облику друштвене свијести”, бањалучка партијска организација полазила је од општих закључака према којима вјерска и политичка дјелатност црквених организација „нема више онакву социјалну основу, какву је имала у ранијем, класном друштву”. Према томе, Савез комуниста „уважавајући чињеницу постојања религије у социјализму”, у свом дјеловању прави разлику између вјерске и политичке дјелатности цркве.⁶⁶ Међутим, „унутар властитих редова”, Савез комуниста „не допушта никакво религиозно вјеровање” против кога је прокламована борба „идејним средствима”.⁶⁷

У документу СДБ-а из септембра 1984. са ознаком „Строго по-вјерљиво”, наглашено је да је „клеронационалистичко и клерикалистичко дјеловање реакционарног дијела” клира на подручју Бањалуке у сталном порасту од смрти предсједника Југославије. Унутар РКЦ, „екстрем-

64 „Posjete. Vjerski službenici u Incel-u”, *Incel. List radnika Radne organizacije industrije celuloze, papira i vlakana*, 235/mart 1985, 8.

65 АРС, ОК СК БЛ, Stenografske bilješke sa 64. proširene sjednice Opštinskog komiteta SK Banja Luka održane uz učešće predsjednika CK SKBiH druga Branka Mikulića, dana 3. VII 1977, 59.

66 АРС, ОК СК БЛ, 104. sjednica Predsjedništva OK SK (zatvorena), održana 24. 10. 1984. god. Neka pitanja razvoja i djelovanja vjerskih zajednica na području komune sa posebnim osvrtom na odnos SK prema religiji, 8.

67 Исто, 9.

ни кругови” су радили на популаризацији и глорификацији личности Ивана Мерца⁶⁸ и Алојзија Степинца. У поменутиим круговима се говорило како општа друштвена криза мора довести до ширих побуна и ситуације сличне као у Пољској.⁶⁹ Бискуп Пихлер је био велики заговорник

68 Иван Мерц (1896–1928), истакнути римокатолички лаик и интелектуалац. Рођен је у Бањалуци од оца Нијемца и мајке Јеврејке, дјеловао је двадесетих година XX вијека као секретар и идеолог клерикалне организације Хрватски орловски савез и утемељивач Католичке акције папе Пија XI. Био је један од најгорљивијих бораца за оживотворење идеја Католичке акције у Хрватској, залажући се за „аполитичност” римокатолика тј. суштински за њихово уједињење на клерикалној основи. Након проглашења НДХ, 27. априла 1941, *Католички иједник* је истицао: „Пригодом задњих догађаја видјело се, како је важну улогу вршила та организација духовно приправљајући ‘нову, младу, Божју Хрватску’. Од-гој крижарске омладине, захваљујући пок. др Ивану Мерцу и живому др Иви Протулишцу, био је радикално хрватски. Духовни програм њезин с духовним програмом усташа слагао се је и износио га је безброј пута, на разним великим крижарским манифестацијама др Иво Протулипац, а и други крижарски говорници.” Поступак беатификације Ивана Мерца покренут је у Загребу 1958, а довршен у Ватикану 20. децембра 2002. године. Проглашење првог блаженика РКЦ из БиХ Ивана Мерца извршио је папа Јован Павле II у Бањалуци, 22. јуна 2003. године, током свог другог пасторалног похода БиХ. Мису је служио пред око 46.000 људи, у кругу фрањевачког самостана на Петрићевцу. Током свете мисе, у проповиједи, папа је рекао: „Из овога града, који је тијekom повијести обиљежен толиком патњом и толиком крвљу, молим Свемогућег Господина да буде милосрдан за кривње почињене против човјека, његова достојанства и његове слободе, па и са стране неких синова Католичке Цркве. Нека Он у свима побуди жељу за узајамним опростом.” Проповијед је завршио ријечима: „Ово је молитва и жеља, коју папа данас – по заговору блаженога Ивана Мерца – уздиже за вас и за све народе Босне и Херцеговине.” С обзиром на то да је папа служио мису и свечано прогласио новог блаженика у непосредној близини мјеста гдје су усташе, уз помоћ локалних Хрвата и под вођством једног од инспиратора, фра Томислава Филиповића из самостана на Петрићевцу, извршиле страхан покољ око 2370 Срба, 7. фебруара 1942, многи су од папе очекивали гест извињења. До тога ипак није дошло на начин како су многи тражили и очекивали. Папина посјета није прошла без напетости и одређених провокација. Љубодраг Димић, *Културна историја у Крајевини Југославији 1918–1941. Друји гео: школа и црква* (Београд: Стубови културе, 1997), 375; Новак, *Magnum crimen*, 81; Лагиновић и Ожеговић, *Хрвајски злочин над Србима у руднику Раковац и селима Дракулић, Шарјовац и Мојишке*, 76–79; Ivan Pavao II, „Проповијед за вријеме Svete Mise. Banja Luka, 22. lipnja 2003”, *Vrhbosnensia*, 2/2003, 492; „Поглавар Римокатоличке цркве у Бањој Луци. Папа позвао на праштање”, *Глас Српске*, 23. 6. 2003, 2; E. N. N., „Папа pozvao na uza-jamni oproštaj i pomirenje”, *Nezavisne novine*, 23. 6. 2003, 2–3.

69 АРС, ОК СК БЛ, Републички СУР. Služba državne bezбijednosti. Centar Banja Luka, Neki aspekti društveno štetnog djelovanja iz okvira vjerskih zajednica na području opštine Banja Luka, Banja Luka 18. 9. 1984. године, 1–5.

идеје беатификације Ивана Мерца.⁷⁰ На сједници Предсједништва ОК СК из октобра 1984. констатовано је да је утицај религије на младе и уопште интензитет „клерикалистичких тенденција” у Бањалуци био примјетнији на сеоским подручјима него међу градском радничком омладином. Као илустрација методе „психолошког притиска” од стране цркве, наведен је примјер ускраћивања вршења вјерских обреда оним вјерницима који су се укључивали у друштвене активности као што су мјесни самодопринос или радне акције. Такве појаве забиљежене су у срединама са претежно хрватским становништвом (Шимићи, Ивањска, Мишин Хан).⁷¹ ЦК СК БиХ је констатовао да су римокатолички клерикалци током вјерских празника 1982. године величали бивше припаднике усташког покрета и ратне злочинце. Поред осталих манифестација (вјерничке олимпијаде, квизови, обитељски викенди, сусрети младежи, рецитали) покушавали су у БиХ да оснују лаичку организацију „Маријина легија” по систему „десетина” на челу са свештеником што је, наводно, асоцирало на бивше усташке „ројове”.⁷² У оквиру праћења дјеловања вјерских организација међу југословенским радницима у иностранству, Партија је најчешће пажњу усмјеравала искључиво према РКЦ за коју је тврдила да има најорганизованије и најсвестраније дјеловање. Организациону улогу у том раду вршило је Вијеће за хрватску миграцију за чијег је предсједника на Бискупској конференцији 20–22. септембра 1983. био постављен бискуп др Томислав Јаблановић.⁷³

Као показатеље пораста броја вјерника и утицаја вјерских заједница, СДБ је наводила податке о великој посјећености божићних, светосавских и бајрамских празника. На Еухаристијском конгресу Бањалучке бискупије одржаном средином јула 1984. године, присуствовало је око 3000 вјерника. Све је учесталија била пракса обављања хо-

70 Richebmergh, *Nijemci, Austrijanci i Hrvati I*, 105.

71 АРС, ОК СК БЛ, 104. сједница Предсједништва ОК СК (затворена), одржана 24. 10. 1984. год. Neka pitanja razvoja i djelovanja vjerskih zajednica na području komune sa posebnim osvrtom na odnos SK prema religiji, 11–12.

72 АРС, ОК СК БЛ, СК СК БиХ, Информација о дјеловању антисоцијалистичких и антисамонаправних снага, Сарајево, 25. 2. 1983. год, 9.

73 АРС, ОК СК БЛ, 104. сједница Предсједништва ОК СК (затворена), одржана 24. 10. 1984. год. Neka pitanja razvoja i djelovanja vjerskih zajednica na području komune sa posebnim osvrtom na odnos SK prema religiji, 6.

дочашћа у земљи и иностранству приликом којих су се носиле старе народне ношње украшене „националистичким обиљежјима”. Тако је, приликом ходочашћа у Госпино светилиште у Лурду, у Француској, 1981. године „група од десетак студената и ученика старијих разреда средњих школа из Бање Луке на старој хрватској ношњи носила и разне бецеве и значке и другу старохрватску националну симболику без социјалистичких обиљежја”. Значајна финансијска средства за изградњу вјерских објеката долазила су из иностранства, од усташке и четничке емиграције. Дјеловање цркве у свјетовним сферама живота у мјесним подручјима оцјењивано је као „агресивно уплитање” од стране „екстремног свештенства”. Ту се подразумијевала социјална дјелатност цркве у погледу збрињавања старих, изнемоглих, инвалида и социјално угрожених особа као и настојања да се при црквама отварају дјечија обданишта. Такође, свештеници су се на одређеним подручјима појављивали као организатори акција на изградњи разних комуналних и инфраструктурних објеката. Наведен је примјер римокатоличког свештеника Томе Буљана који је био овлаштен да прикупља средства за изградњу пута при чему је издавао потврде са печатом цркве.⁷⁴ Партија је са подзорењем гледала и на нека настојања црквених лица у приградским и сеоским срединама да дјелују као организатори физичке културе и спортског живота. При томе су се градили спортски објекти и терени при вјерским објектима. Омасовљење физичке културе строго је морало да буде задатак и дјелокруг државе са СК на челу.⁷⁵

Због „злоупотреба вјере у политичке сврхе и другог друштвено-штетног дјеловања на вјерској основи”, 1982. одлуком Општинског суда за прекршаје Бањалука на 40 дана затвора кажњен је капелан из Барловаца фра Берислав Касало.⁷⁶ Жупник Филип Лукенда, из жупе Пре-

74 АРС, ОК СК БЛ, Republički SUP. Služba državne bezbjednosti. Centar Banja Luka, Neki aspekti društveno štetnog djelovanja iz okvira vjerskih zajednica na području opštine Banja Luka, Banja Luka 18. 9. 1984. godine, 7–9.

75 АРС, ОК СК БЛ, Aktuelna idejno-politička pitanja fizičke kulture i sporta, Banjaluka novembra 1985. godine, 9.

76 АРС, ОК СК БЛ, Aktuelna idejno-politička pitanja fizičke kulture i sporta, Banjaluka novembra 1985. godine, 12; Anto Orlovac, *Oko fra Vidova bunara. Mala monografija župe Svetoga Vida u Barlovcima uz 125 obljetnicu osnutka (1879–2004)* (Banja Luka, 2005). Датум приступа 9. 12. 2025. https://www.orlovac.eu/ofravidovab_1.php#kom

сначе, 1986. осуђен је на четири године затвора, а затим је казна смањена на двије и по године због „клеронационалистичке дјелатности”. Био је то посљедњи осуђени римокатолички свештеник у Југославији.⁷⁷ Праћење „непријатељске дјелатности” жупника Лукенде вршио је од јануара 1984. до 1986. Хрват Анђелко Куртовић Леонард, за кога у досијеу СДБ-а стоји да је био „истакнути вјерник – прокуратор”. Он је обавјештавао СДБ о томе „да је Лукенда нападао припаднике српске и муслиманске националности, да је заговарао потребу да Хрвати требају бити сами своји да се не требају мијешати”.⁷⁸ Податке СДБ-у о „непријатељској дјелатности из редова РКЦ”, почетком осамдесетих, давао је и Хрват Драго Петровић „Јапра” из Горње Равске (Приједор). Петровић је након четири године студија напустио Теолошки факултет у Сарајеву (ВФТШ) јер „није могао да прихвати националистичке и клеронационалистичке коментаре појединих свештеника и студената”. Давао је податке о „непријатељској дјелатности” Млађена Чавловића из свог родног мјеста.⁷⁹ Податке о појединим свештеницима и кретањима у Бањалучкој бискупији у периодима 1967–1978. и 1987–1988. давао је грађевински стручњак Звонко Сигмунд Иљушин, Хрват настањен у Бањалуци кога је управо бискупија ангажовала на својим пословима. У приједлогу за његово поновно ангажовање, као „интересантни са становишта СДБ”, означени су бискуп Пихлер, помоћни бискуп Фрањо Комарица и секретар Владо Лукенда.⁸⁰ Активност „екстремног дијела” клира Бањалучке бискупије (генерални викар др Анте Орловац, жупник у Босанској Градишци Винко Пуљић), од 1988. пратио је и Хрват Иван Шкарица Музичар, настањен у Бањалуци.⁸¹ Средином осамдесетих, праћена је и „непријатељска дјелатност” бихаћког жупника фра Јуре Милетића.⁸² Хрват Франо Ивковић „Титан”, интелектуалац и члан Бискупског вијећа из ливањског деканата, давао је поуздане информа-

77 АРС, ОК СК БЛ, Aktuelna pitanja međunacionalnih odnosa na području opštine Banjaluka, Banjaluka septembra 1988, 5; Anto Orlovac, *Oko fra Vidova bunara*.

78 *Čuvari Jugoslavije. Suradnici UDBE u Bosni i Hercegovini. Hrvati I*, urednik Ivan Bešlić (Posušje: Bešlić I, 2003), 64.

79 Исто, 82–83.

80 Исто, 90–91.

81 Исто, 94–96.

82 Исто, 115.

ције о дешавањима у бискупији и свом деканату, а посебно о неколико „оперативно-интересантних свећеника” (фра Марко Гело, фра Јуре Папић, фра Стјепан Вргоч и др.).⁸³

Дана 2. маја 1988. године у жупи Пресначе, светилишту Свете Терезије, организован је Дан младих Бањалучке бискупије у коме је учествовало око 1000 претежно младих људи. У трапистичком самостану Марија Звизезда, јула 1988. организована је манифестација „Златна харфа”, такође намијењена младима. У квиз такмичењима са религијском тематиком, музицирању, пјевању, рециталима и другим садржајима учествовало је такође око 1000 људи. Ове активности Партија је сагледавала као израз офанзивнијег наступа РКЦ али и друге двије најбројније вјерске заједнице у другој половини осамдесетих година на простору бањалучке општине.⁸⁴

Бискуп Пихлер је управљао Бањалучком бискупијом пуних 30 година, све до умировљења 15. јула 1989, након што је напунио 75 година живота, када га је наслиједио бискуп Фрањо Комарица.⁸⁵ Посљедњих година живота јавно је коментарисао југословенску политичку кризу и износио властито виђење прошлости земље и њених народа. Тако је, за дугојански *Пошез* крајем 1990. рекао да су га његове колеге понекад називали „србофилом”. Ипак, тврдио је да је у Краљевини Југославији постојао „српски хегемонизам”. „Чињеница је да су Срби између два рата били главни. Слави се уједињење, краљев рођендан, итд. и говори се само о Србији. А зашто у Босни говорити толико о Србији кад се и о Босни може испјевати пјесма, па то онда декламирају. Затим, економски просперитет Срба.” Одговарајући на питање о својатању Муслимана од стране Срба и Хрвата, одговорио је да се њихов идентитет не може негирати те да „По оним књигама које сам ја читао, а читао сам хрватске писце, православаца није ни било у Босни прије турске окупације. Били су богумили, као већина, и били су католици”.⁸⁶ Раније, у извјештају Светој Столици о стању у бискупији из 1977, бискуп је твр-

83 Исто, 367.

84 АРС, ОК СК БЛ, Aktuelna pitanja međunacionalnih odnosa na području opštine Banjaluka, Banjaluka septembra 1988, 5.

85 Marić i Orlovac, *Banjalučka biskupija*, 35–38.

86 Interview: Alfred Pichler, umirovljeni banjalučki biskup, „Odgovara mi ovakva Bosna”, *Potez, narodne novine*, 21. 12. 1990, 12–13.

дио да су Муслимани посебан народ, али словенског поријекла, понајвише хрватског.⁸⁷

У разговору за новосадски *Дневник*, новембра 1991, Пихлер је за српски народ рекао да су „врло, врло честит народ, који има своју дугу традицију, своју историју, своју културу, који је, то желим да кажем, био и остао религиозан, али није долазио у цркву као некада. [...] Славан је то народ, али се некако задњих тих стотину и кусур година удаљио од цркве. [...] Сада се враћају цркви, што мене искрено радује, јер у цркви се нико неком злу неће научити.”⁸⁸ Истог мјесеца, за бањалучки *Глас*, о мржњи која је поново довела до кризе у Југославији, рекао је: „Није сељак никад крив, ни радник. Они гледају на своју зараду, они су колеге. Криви су учитељи, свештеници, политичари који живе од тог хушкања. Поштен човјек који зна колика је благодат у миру, то не чини. А непоштених има свугдје. Сутра већ неко може бити потплаћен да чини ово или оно, и за свако злодјело наћи ћете извршиоца.” Сматрајући да „Националност, па и вјерска припадност, ако се преуско схвати, човјека прави фанатиком. Стеже га”, за себе је рекао: „нисам ни Србин, ни Хрват, ни нешто друго. Јесам ли Југословен? То је оно што мене привлачи. Ја волим то југословенство”.⁸⁹

Умировљени бискуп Алфред Пихлер преминуо је 17. маја 1992. године.⁹⁰

Резиме

Бањалучки бискуп Алфред Пихлер (1959–1989) био је у великој мјери атипичан бискуп унутар Римокатоличке цркве у Југославији. Поријеклом Аустријанац, рођен и одрастао у Босанској Крајини међу српским становништвом, током своје свештеничке и бискупске службе показивао је отвореност, па чак и наклоност према српском народу и православљу. Током Другог свјетског рата, лично се залагао за Србе код Ни-

87 Vukšić, „Međucrkvено i međunacionalno pitanje u djelu i misli biskupa Alfreda Pichlera (I.)”, 158.

88 Vukšić, „Međucrkvено i međunacionalno pitanje u djelu i misli biskupa Alfreda Pichlera (II.)”, 287–288.

89 „Biskup kojeg ćemo pamтити”, *Глас*, 9. и 10. 11. 1991, 18–19.

90 Marić i Orlovac, *Banjolučka biskupija*, 35.

јемаца и усташа приликом чега је, према одређеним свједочанствима, угрожавао и сопствену сигурност, па и сам живот. Заслужан је за спасавање десетина, а можда и неколико стотина Срба од прогона, затварања и сигурне смрти. Након рата био је једини римокатолички бискуп у земљи који је јавно тражио опроштај од Срба због злочина из Другог свјетског рата које су починили римокатолици. Такав однос је био у складу са општом екуменском оријентацијом коју је показивао бискуп Пихлер, нарочито након Другог ватиканског концила. Са православним бањалучким епископом одржавао је врло блиске везе. Због свега тога, није био прихваћен од стране Хрвата у земљи и у иностранству. Унутар своје бискупије Пихлер је радио на обнови и ширењу црквене организације и на мисионарском пољу. Партија и Служба државне безбједности су билежиле кретања у бискупији и са подозрењем гледале на њен све „офанзивнији наступ”, дјеловање „екстремних кругова” и све присутнији „клеонационализам”, нарочито од смрти предсједника Југославије 1980. године. Неки римокатолички свештеници су прогоњени и затварани. До краја живота, чак и након избијања рата на подручју Хрватске, бискуп Пихлер се залагао за заједничку државу и југословенство са којим се идентификовао. Док Римокатоличка црква поштује бројне своје чланове који су спасавали Јевреје током рата, личност и дјело Алфреда Пихлера као и његова висока морална свијест током и након Другог свјетског рата предмет су критике и маргинализације у тој цркви. Основни разлог је тај што се његови погледи и активности не уклапају у савремени хрватски национални наратив који преовлађује унутар Римокатоличке цркве у Хрватској и БиХ. Бањалучка бискупија посљедњих деценија у први план истиче личност и дјело блаженог Ивана Мерца, интелектуалца и лаика који је дјеловао двадесетих година прошлог вијека. Његов култ је званично успоставио папа Јован Павле II у Бањалуци 2003. године, а двије године касније са радом је почео Католички школски центар „Блажени Иван Мерц” у истом граду.

Списак референци – Reference list

Архиви – Archives

- Arhiva Gradske uprave Grada Banjaluka. Fond Skupština opštine Banjaluka.
- Arhiv Republike Srpske. Fond Opštinski komitet Saveza komunista Banjaluka.
- Lična arhiva Đorđa Umićevića.

Усмена казивања (орална историја) – Oral History

- Autorizovani tekst intervjua sa Đorđem Umićevićem, 30. 11. 2025. U posjedu autora.

Објављени извори – Published Sources

- Akmađža, Miroslav. *Krunoslav Draganović – Iskazi komunističkim istražiteljima*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Slavonski Brod, 2010.
- Bešlić, Ivan. urednik. *Čuvari Jugoslavije. Suradnici UDBE u Bosni i Hercegovini. Hrvati I*. Posušje: Bešlić I, 2003.
- Ivan Pavao II. „Propovijed za vrijeme Svete Mise. Banja Luka, 22. lipnja 2003”, *Vrhbosnensia*, 2/2003, 491–493.
- Milosavljević, Svetislav Tisa. *Memoari. Banovanje*. priredili Nebojša Radmanović, Verica M. Stošić, Zoran S. Mačkić. Banjaluka: Udruženje arhivskih radnika Republike Srpske, 2005. (Cyrillic)
- Puvačić, Zlatko. *Stara Banja Luka*. Beograd: Akademija nova, 2001. (Cyrillic)
- Radujković, Ratko. *Moja sjećanja i poslušanja*, Banjaluka, 2019. (Cyrillic)

Штампа – Newspapers

- *Glas/Glas Srpske* (1991, 2003)
- *Incel. List radnika Radne organizacije industrije celuloze, papira i vlakana* (1985)
- *Nezavisne novine* (2003)
- *Potez, narodne novine* (1990)

Извори са интернета – Internet Sources

- Orlovac, Anto. *Oko fra Vidova bunara. Mala monografija župe Svetoga Vida u Barlovcima uz 125 obljetnicu osnutka (1879–2004)*. Banja Luka, 2005. Datum pristupa 9. 12. 2025. https://www.orlovac.eu/ofravidovab_1.php#kom

Литература – Secondary works

- Bećirović, Denis. „Represija prema svećenicima Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1955. godine”. *Prilozi*, 39/2010, 87–102.
- Božić, Jelena. „Društveno-ekonomski aspekti izgradnje u Banjoj Luci u austrougarskom periodu”, U *Privreda Bosanske Krajine 1878–1941. Zbornik radova*. urednik Vladan Vukliš. Banjaluka: Arhiv Republike Srpske, Udruženje arhivskih radnika Republike Srpske, 2018, 94–114.
- Dimić, Ljubodrag. *Kulturna politika u Kraljevini Jugoslaviji 1918–1941. Drugi deo: škola i crkva*. Beograd: Stubovi kulture, 1997. (Cyrillic)
- Griech-Poelle, Beth A. *Bishop von Galen. German Catholicism and National Socialism*, New Haven-London: Yale University Press, 2002.
- (Jović), Platon. „Ekumenska djelatnost episkopa banjalučkog i sremskog dr Andreja (Frušića) u vrijeme upravljanja Banjalučkom eparhijom (1961–1980)”, *Glasnik Udruženja arhivskih radnika Republike Srpske*, 9/2017, 259–267. (Cyrillic)
- Kraljačić, Tomislav. *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini 1882–1903*. Banja Luka – Srpsko Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, 2000.
- Latinović, Goran i Nikola Ožegović. *Hrvatski zločin nad Srbima u rudniku Rakovac i selima Drakulić, Šargovac i Motike kod Banje Luke 7. februara 1942*. Banja Luka: Srpsko sabranje „Baštionič”, 2022. (Cyrillic)
- Lučić, Ivan. „Progon Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini u vrijeme komunističke vlasti (1945.–1990.)”, *Croatia Christiana periodica*, 69/2012, 105–144.
- Mikić, Đorđe. *Banja Luka na Krajini hvala*. Banja Luka: Opština Banja Luka, Institut za istoriju, 1995. (Cyrillic)
- Marić, Franjo i Anto Orlovac, *Banjalučka biskupija u riječi i slici od 1881. do 2006. Povodom 125. obljetnice utemeljenja Biskupije*. Banja Luka: Biskupski ordinarijat Banja Luka, 2006.
- Novak, Viktor. *Magnum Crimen II*. Beograd: Catena mundi, 2015. (Cyrillic)
- Ožegović, Nikola. „Srpska pravoslavna crkva na području Banjaluke od 1961. do 1991. godine”, U *Srpska pravoslavna crkva: izazovi i iskušenja kroz istoriju. Zbornik radova*, urednici Svetozar Boškov, Boris Stojkovski, Nemanja Dević i Predrag M. Vajagić. Bačka Palanka – Novi Sad: Centar za istorijska istraživanja – Univerzitet u Novom Sadu, Srpska pravoslavna Crkvena opština Bačka Palanka, Institut za savremenu istoriju Beograd, 2023, 375–389. (Cyrillic)
- Pilipović, Radovan. *Oreoli i senke (Rasprave iz istorije Srpske Pravoslavne Crkve u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1941–1945. godine)*. Beograd, 2016. (Cyrillic)
- Radić, Radmila. *Država i verske zajednice 1945–1970 II*. Beograd: INIS, 2002. (Cyrillic)
- Richembergh, Goran Beus. *Nijemci, Austrijanci i Hrvati I. Prilozi za povijest njemačko-austrijske nacionalne manjine u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*. Zagreb –

Sarajevo: SYNOPSIS, Osijek: Njemačka zajednica – Zemaljska udruga Podunavskih Švaba u Hrvatskoj, 2010.

- Vukšić, Tomo. „Međucrkveno i međunacionalno pitanje u djelu i misli biskupa Alfreda Pichlera (I.)”, *Crkva u svijetu*, 1/2004, 133–59.
- Vukšić, Tomo. „Međucrkveno i međunacionalno pitanje u djelu i misli biskupa Alfreda Pichlera (II.)”, *Crkva u svijetu*, 2/2004, 261–292.
- Wenzel, Knut. *Mala povijest Drugoga vatikanskog koncila*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2008.

SUMMARY

Nikola Ožegović

THE ROMAN CATHOLIC DIOCESE OF BANJA LUKA
DURING THE SERVICE OF BISHOP ALFRED PICHLER (1959–1989)

ABSTRACT: The paper examines all aspects of the life and activities of the Banja Luka Diocese during the three-decade administration of Bishop Alfred Pichler, a bishop in many ways unique in the Yugoslav context. In Serbian historiography and the wider public, Bishop Pichler is known for his Christmas letter from 1963, in which he asked for forgiveness from his “Orthodox brothers” for crimes in the Independent State of Croatia (1941-1945), but so far there has been no attempt to shed more comprehensive light on his personality and the life of the Diocese he governed. To this end, new sources and literature have been used that provide a more complete insight into the bishop’s views, the church life of Roman Catholics, ecumenical activity, the attitude of the Communist Party and state bodies towards the Roman Catholic Church, and interfaith and interethnic relations in the area of Bosnian Krajina in the last three decades of the Yugoslav state.

KEYWORDS: Banja Luka Diocese, Banja Luka, Roman Catholic Church, Bishop Alfred Pichler, Christmas letter, ecumenism, League of Communists of Yugoslavia, “cleronationalism”, interfaith and interethnic relations.

Bishop Alfred Pichler of Banja Luka (1959–1989) was a rather atypical bishop within the Roman Catholic Church in Yugoslavia. An Austrian by origin, born and raised in Bosnian Krajina among the Serbian population, during his priestly and episcopal service he showed openness and even affection for the Serbian people and Orthodoxy. During World War II, he personally advocated for the Serbs against the Germans and the Ustasas, in which, according to certain testimonies, he endangered his own safety and even his own life. He is credited with saving dozens and perhaps several hundred Serbs

from persecution, imprisonment and certain death. After the war, he was the only Roman Catholic bishop in the country who publicly asked forgiveness from the Serbs for the crimes committed by Roman Catholics during World War II. Such an attitude was in line with the general ecumenical orientation shown by Bishop Pichler, especially after the Second Vatican Council. He maintained very close ties with the Orthodox bishop of Banja Luka. Because of all this, he was not accepted by Croats at home and abroad. Within the Diocese, Pichler worked on the renewal and expansion of the church organization and in the missionary field. The Communist Party and the State Security Service noted the situation in the Diocese and viewed with suspicion its increasingly “offensive appearance”, the activities of “extreme circles” and the increasingly present “cleronationalism”, especially since the death of the President of Yugoslavia in 1980. Some Roman Catholic priests were persecuted and imprisoned. Until the end of his life, even after the outbreak of war in Croatia in 1991, Bishop Pichler advocated for a common state and Yugoslavism, with which he identified. While the Roman Catholic Church honors many of its members who saved Jews during the war, the personality and work of Alfred Pichler, as well as his high moral awareness during and after World War II, are the subject of criticism and marginalization in that church. The reason for this is the fact that Bishop Pichler's views and actions do not fit into the contemporary Croatian national narrative, which dominates within the Roman Catholic Church in Croatia and Bosnia and Herzegovina. In recent decades, the Banja Luka Diocese has emphasized the personality and work of Blessed Ivan Merz, an intellectual and layman who was active in the 1920s. His cult was officially established by Pope John Paul II in Banja Luka in 2003, and two years later, the Catholic School Center ‘Blessed Ivan Merz’ in the same city began operating.